

տեաց խօսքերից, և օտար տեղերում ուսանելով, ըստ կարի առաջադէմ են եղել, իսկ մնացածներ, որոնք Ծխական Ուսումնարանում պարապելով փոքր ի շատէ բան սովորելու են, ամենեւին ոչինչ յուսալ կարելի չէ, ընչու որ հայրեր, որոնք վարձք տալով իրենց որդիք Ուսումնարան են ուղարկում, նոքա պարտական են ամեն ժամանակ հսկել իրենց որդւոց կեանքի վերայ. յորդորեն, ստիպեն, և ուսման յարգը դովելով շարունակեն իրանց որդւոց երթեւեկը. սրա հակառակ, նոքա ամեն գաղափօխում դատարկարանութեամբ կ'ըմբարսեն և կ'արհամարհեն ուսմունք, հոգաբարձուի մի շնչին թերութեան համար, կանարգեն Ուսումնարան, և զեղջկական խռոս բառերով կ'ըմբեն զրել կարգալ. երբ մէկը, եթէ պատահի, իր նախանձից շարժվելով կ'չարախօսէ ուսմունքի համար, նորան միաբանողներ անթիւ են. և աւելի ցաւալին այս վերջինը ստէպ տեղիք է ունենում դատարկ խօսակցութեանց մէջ այն փափկասիրտ իրեխեանց կ'չտին ամեն ժամանակ ուղանելով կրամբասեն ուսմունք, մի առանձին սառնութիւն կամ լաւ ևս ասել, ատկութիւն դեպի ուսմանք կ'ծնուցանեն և կ'անուցանեն նոցա յիշողականութեան և սրտի մէջ. այս ամեն, իրենց տղիտութեան և անուսումնասէր բարուց դառն հետեանքներն են վերջապէս. եթէ հասարակութիւն ճանաչէ իր օգուտը և այն հիմնադիր բարերարաց սահմանադրութիւնը, բարեջան սրտով հաստատուն պահէ նորա հիմունքը, քիչ տարիներէից յետոյ պիտի տեսնէ անտարակոյս նորա ներկայացրած մեծակշիռ գումարը, և զարմանալով ուրախանալու է:

Թողնելով ուսումնարանի արտաքին վարչութիւնը, ուղղահայեաց աչքով կ'նկատէի ներքին ուսումնական մասը, որ յիշեալ Պարոն Արամեանցի աշխատասիրութեամբ այնքան յառաջանումը ուսմունքը, որ իրօք Աշտարակու օսկէդարն համարվելու էր զայն. վասն զի Աշտարակցութիւն, Ագգային պատմութիւն, Թուարանութիւն և ուրիշ առարկայք՝ Արամեանցի մատակարարութեամբ կ'ընդունէր ուսանողաց խումբը. մինչև ցայսօր Աշտարակում աւանդեալ ուսմունք էր, Սաղմոս, Ժամագիրք, Հարական, և աւելի զերազանցն Քերականութիւն, և այս յետինն էլ մի մարդ գիտէր

կամ դժուարաւ երկու՝ բարեմն ըստ ասացելոյն, նա և այն իմաստութիւն է ճանաչել թէ յումմէ է շնորհս. չեմ կարող զլանալ նորա ջանք և աշխատութիւն դէպի իւր աշակերտներ, և իմ կողմից ճշմարտութիւն անուրանալի է, առ պիտի այս համառօտ տեղեկութիւն իմ հայրենեացս վրայօք թող բաւական համարուի, բարի ապագայի մը սպասելով:

Ս. Բ. Ս. Ս. Ս. Ս.

Ի 22² Փետրվարի 1871 թ.

Ս. Բ. Ս. Ս.

Վ. Ե. Ի. Ն. Ա. Գ. Ո. Լ. Ե. Ն.

ԿԻԿԻՆ ՍԵՌԻՅ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐ:

Նրկար ժամանակաց ի վեր՝ Ագուլեաց Հայազգի ժողովրդոց մէջը բնակելով՝ փոքր ի շատէ տեղեկութիւն ունեցանք նոցա բարոյականապէս նպատակներին. յիշաւի դովութեան արժանաւոր է միանգամայն և նախանձիի նոցա մեծագոյն մասի արդի ունեցած ուսումնասիրութեան ազնիւ զգացմունքը, որոնք իրանց ունեցած նիւթական կարողութեան համեմատ՝ ցանկանում են և իրանց հայրենեաց որդւոց բարոյական և մտաւորական զարգացման. բաւական չը համարելով իրանց որդւոց համար արական սեռի ուսումնարան՝ ապագայ սերնդի բարոյադէտ, ուսեալ, և կրթեալ մայրեր պատրաստելու նպատակաւ՝ ունեցան և մի Օրիորդաց ուսումնարան, և այս ուսումնարանաց հիմնական կերպով շարունակութեան համար՝ քանի ինչ հայրենասէր անձանց զօհարեցութեամբ հանգանակեցին իրանց միջից բաւական դրամագլուխ. և բացմանց հանդէսն էլ կատարեցաւ անցեալ 1867 թիւ Հոկտ. 20ին, մեր Վեհափառ Տ. Տ. Գեորգայ Դ. Սրբազնագոյն Վաթիկանի պատուական Առնդակներով. և նոյն օրից սկսած՝ շարունակվում է մինչև ցարդ, բայց տարարադարար ամեն տարի զրեթէ ննթարկուած դանազան տեսակ մեթոտներով դասատու վարժապետների փոփոխութեանց առանց որ և իցէ հաստա-

տուն Պէշկէ-նի և Հիմնաւոր կանոններն*): որոյ պատճառաւ և երրորդ դասատան փոքր ինչ առաջնակարգ և ուսնալ աշակերտները անցնալ տարի առանց աւարտելու իրանց ուսմանց առարկաները՝ հրաժարեցան ուսումնարանից, նմանապէս և օրիորդներէց ոմանք. և ուսումնարանները փոխանակ օրէ ցօր յառաջագիւմութեան նշաններ ցոյց տալու՝ տարտամ ընթացքի մէջ է տեսնուիւմ. (ասում են,) առ այս՝ շատերի տրտունջը բարձրանում է, և ափսոսում են իրր թէ, այնքան հազարաւոր մանէթներով եղած ծախսերին, որ մխրվում է տարեց տարի, որոնք կարօտարար սպասում էին չորս տարուան արդեանց: Այսպիսի տարաբախտութիւններ բաւական չէր Ազուլեցոց համար, մին էլ տեսնում ես, Թաւրիզից մի ղիմակաւոր Զօկ Զօհրապեանց ստորագրութեամբ յօդուած «Մեղու», լրագրի միջոցաւ հրատարակուած, ուր սկսում է ոմանց ականէ անուանէ ջատագովել, և ոմանց հասարակօրէն պախարակել, և զանազան անտեղի և անյարմար դատողութիւններ անել. այս ղիմակաւոր Զօկի դէմն էլ՝ ախոյեան է դուրս գալիս (դարձեալ «Մեղու», լրագրի միջոցաւ) Ազուլիսից՝ մի ղիմակաւոր ուրիշ Զօկ Զօհրապեանց, որ միւս Զօկի ջատագովածներին պախարակում է, և պախարակածներին՝ ջատագովում է. դարձեալ անհիմն, և անհեռաւոր դատողութեամբ, որոնք փոխանակ կողմնասիրական զրաբանութեան՝ կարող էին հետեւեալ օգտաւէտ խորհուրդս հայրենասէր ոգով առաջարկել. «Ազուլեցիք եթէ ցանկանում են իրանց ուսումնարանաց հիմնական և յարատե բարեկարգութեան, և սպասել ժամանակին նոցա արդիւնքներին, երեք տարու չափ թող ունենան չափաւոր ուժիկներով հասարակ ուսուցիչներ, և չափաւոր ծախսով կառավարեն՝ մինչև երեք տարի. և ամեն տարուայ սովորական ծախսից աւելացած գումարով՝ կարող են ընտրել իրանց հայրենակիցներէցը ուշիմ, բարեմաբք, և աշխոյժ նախկին աշակերտներից ոմանց, և յուղար-

կել բարձրագոյն ուսումնարաններումը՝ սովորել կարեւոր ուսմունքներ և լեզուներ, և գալ իրանց ուսումնարանաց մշտնջենական ուսուցիչ լինիլ») (անտարակոյս չափաւոր ուժիկներով). և այն ժամանակ էլ Տեսուչի, և Ուսուցիչների կարօտութիւն չեն ունենալ, և այն՝ շատ դժուարութեամբ որոնելով, չափազանց ուժիկներ խոստանալով մի տարուան համար. նմանապէս և մշտնջենաւոր ուսուցչուհի ունենալու համար՝ հիմնկուց պատաստեն մի երկու համեստ և ուշիմ օրիորդներ, և ուր որ հարկն է՝ սովորեցնել տան կարեւոր և օգտակար ձեռագործութիւններ, յօգուտ իրանց օրիորդական ուսումնարանին. հարկաւ երեք տարուց յետոյ՝ կունենանք ուսումնարաններ հիմնական կանոնագրութիւն, և հաստատուն Պէշկէ-նի, որոնցմով կը շարունակեն իրանց ընթացքը խիստ զովելի և հիմնաւոր բարեկարգութեամբ, արժանընտիր հոգաբարձուների ազգասիրական հոգաբարձութեամբ, և իրանց հայրենակից բարեջան տեսչի, և ուսուցչաց աշխատասիրութեամբ, յարատե և միաձեռն ուղղութեամբ, ի պարծանս և յօգուտ Ազուլեաց ուսումնակարօտ ժողովրդոց»:

ՄԷՐՈՂ ՎԱՀԱՆԱՅ ՓԱՒԱՂԷԱՆԵՅ

Ի 21 Փետր. 1871:

Վ. ԱՔՆՆԷ:

(*) Թէև տարուէ տարի հանդիսաւոր հարցաքննութեան հանդիսներ ներկայացուցած են ի տես բազմաթիւ ժողովրդոց, և շատերին վարմացուցած:

(*) Ամեն մի Հայտնակ բազարաց, և զիւղերի համար էլ կարեւոր է այս օգտակար առաջարկութիւնը, այսինքն ունենալ իրանց հայրենակիցներէցը արժանաւոր բարեխիղճ ուսուցիչներ. զի նորա աւելի կարող են օգուտ բերել ուսումնարանի, քան թէ օտար երկիրներից եկածները. որոնցից ոմանք իրքեւ վարձեալ մշակ, չափիցն աւելի ստանում են իրանց վարձը, բայց արդիւնք ցոյց տալու անփոյժ են (բացառութեամբ ոմանց) :